Поодиноке число 1 зл.

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА

В ЦЬОМУ ЧИСЛІ ЗОКРЕМА ЧИТАЙТЕ:

На окраю днів: Смерть Василя Стефаника; Про „китайський мур“ та про неподільні господарства; „Реконвалесценція рахітика“; Задорогі кошти посередництва; Критичні голоси до програми дир. М. Рапацкого; Нова звишка цін збіжа; та ін.

Кооперативний світогляд в афоризмах.

Наші рочдельці.

Капіталістичний великан в добі крізи.

ЛЬВІВ СІЧЕНЬ 1937

ЗМІСТ:

На окраю днів (Актуальні замітки) 1
В. Тотоміанц: Кооперативний світогляд в афоризмах 10

Сторінки минулого.

А. Жук: Наші рочдельці 14
О. Мицюк: Позичкова діяльність гр.-кат. церков в половині XVIII. в 18

З життя кооперації.

Польська кооперація 19
Господарська хроніка 21
Серед книг 26
З преси і життя . . , ... 28
Високі курси суспільної аґрономії в Подєбрадах . . 31
Додаток: Володимир Січинський: НАРИСИ З ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПРОМИСЛОВОСТИ. Ст. 1—8.

INHALT:

Aktuelle Notitzen (Tod von Wasyl Stefanyk; „Unteilbare Bauernwirtschaften; Kritische Stimmen zum Wirtschaftsprogramm; Militarisierung der Wirtschaft und s. w. 1
Genossenschaftliche Weltanschaung in Sprüchen (V. Totomianz) 10
Unsere Rochdale-Männer (A. Žuk) 14
Die Vorschustätigkeit der gr.-kath. Kirchen im XVIII. Jahrh. (A. Mytziuk) . . . 18
Aus d. Genossenschaftsleben 19
Standard-Oil in der Krisenzeit 21
Wirtschaftsnachrichten. . . 24
Bücherschau 26
Pressenübersicht 28
ALS BEILAGE: Sitchynskyj: GESCHICHTE d. UKRAINISCHEN INDUSTRIE. S. 1–8.

SOMMAIRE:

Notices actuelles 1
Les maximes coopératives (V. Totomiantz) 10
Nos pioniers de la coopération du Rochdal (A. Žuk) . 14
L' acttvité des caisse de perêts des paroisses soubcarpathiques au XVIII s. (O. Mytziuk) 18
Chronique coopérative . . 19
Standard Oil Co au temps de la crise 21
Chronique economique . . 24
Parmi les livres 26
Revue de la presse 28
SUPPLEMENT: Esquisses de l' histoire de l' industrie ukrainienne. Par. V. Sitchynski . . . . 1—8

Видає: Ревізійний Союз Українських Кооператив.
За редакцію відповідає: Д-р Карло Коберський.
З друкарні Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові, вул. Чарнецького 26.

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА
ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК — ЛЬВІВ
CO-OPERATIVE REPUBLIC
Ukrainian Monthly Review Lwiw — Poland

Ч. 1.
СІЧЕНЬ
1937.
РІЧНИК X.

НА ОКРАЯХ ДНІВ

СМЕРТЬ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА.

6. грудня 1936. року замкнулися на віки очі Василя Стефаника. Писав він мало, а написав так багато! Кожна сторінка його писань має вагу тяжкого металю: раз металю — олова, коли набреніла траґедією покутських селянських душ, то знову металю — золота, коли бє у струни найшляхотніших почувань і кормить взнеслі пориви.

Стефаник, характеризуючи творчість Франка (Дрогобич 1910 рік, повітове свято в честь Ів. Франка) сказав: Франко пишучи, в тяжких матеріяльних умовинах, свої книжки для свого народу, видовбував пальцем золото із закутків свого черепа. Розкидав його між земляків, сам себе виснажуючи, поки не знесилився...

З неменшим правом можемо те саме сказати про самого Василя Стефаника. Видовбував щире золото і формував з нього свої мистецькі нариси. Підливав їх кровю серця. Бо тим саме його творчість виріжнюється з рядів інших мистців слова, що вона наскрізь щира і ділає сильно на почування.

Вона будить любов до людини, як такої, родить співчуття до людського горя, а видвигаючи на перед також позитивні типи борців, вона здібна виховувати здорові покоління тугих будівничих нового життя на українському селі.

Син землі спочив серед рідних покутських піль. У землю ввійшло те, що могутньою силою Титанів її любило. Стефаник переміниться скоро в запах польових квітів і подув сріблистих трав. Легіт вітру розноситиме по всіх усюдах його страшну любов до села, до його людей і до рідної землі.

Подбаймо про те, щоби скрізь були книжки Василя Стефаника і робили своє святе діло!

ПРО »КИТАЙСЬКИЙ МУР« ТА ПРО НЕПОДІЛЬНІ ГОСПОДАРСТВА

В промові члена Сенату дир. О. Луцького, дня 14. грудня м. р. находимо два місця, які нас спеціяльно цікавлять.

Перше відноситься до кооперації на волинсько-поліських землях. Сен. О. Луцький говорив:

»...Такий дивогляд, як китайський мур, створений поміж б. Галичиною і Волиню, існує дальше. Кожній відповідальний політич-

ній людині ясно, що цей експеримент не лише не вдався, але що він є вже смішний. Там, на Волині, не можемо мати ніякої ініціятиви творити наші господарські інституції. Там відібрано нам не лише право центральної орґанізації для кооператив українського народу, але навіть, коли наші селяни хочуть там зорґанізувати конкретну кооперативу, нпр. кооперативу для перерібки овочів і зголошуються з тим пляном до призначеного їм польського союзу, дістають відповідь: нас поляків, є тут на Волині 15 проц., але господарська ініціятива належить тільки до нас; ви можете приступити або ні, але ініціятива та керовництво може бути лише наше, польське«.

»А на Поліссі зник уже наш господарський дорібок, зникла ціла відібрана нам господарська кооперація, так потрібна для цього краю і так тісно звязана з землею і людом тієї землі. Все наше пропало«.

З дальшого уступу промови дізнаємося, що уряд призначив на підпору молочарських інвестицій поважний кредит, з якого на три галицькі воєвідства припадає 1,5 міліона злотих; одначе для українських молочарень, які тут, як відомо, значно численніші, з того має припасти всього в найкращому припадку триста тисяч зл. — Не є також певне, чи вдасться всюди врятувати вільну ініціятиву українського селянства в творенні своїх молочарських спілок. В закінченні промовець торкнувся урядового законопроєкту про неподільність і непозбувальність ґрунтів, куплених при парцеляції:

»Ще страшнішою річчю є проєкт закону, який під гаслом введення неподільности дрібних господарств, хоче створити у нас таку дійсність, що всі господарства, хочби частинно набуті з парцеляції, вже не на майбутнє, але від вересня 1919 р., має староста безапеляційно зревідувати: має бути зревідований їх кожний поділ чи продаж. З волі старости має бути це все відкликане, знищене і вивласнене, щоби мнимо перевести неподільність, яка не є уґрунтована в господарській політиці, якої не дасться перевести ані жадним папером, ані фондом на родинні сплати«.

Проєкт ревізії від 1919 р. всіх трансакцій обороту землею з парцеляції самий по собі такий монструозний, що прямо не хочеться вірити, що міністерство могло з чимсь таким виступити. Хіба, що має бути до решти знищене всяке довіря до існуючого правного ладу та до охорони законно набутих прав.

»РЕКОНВАЛЄСЦЕНЦІЯ РАХІТИКА«

Так назвав сучасну »поправу господарського положення« в Польщі варшавський економічний двотижневик »Ґосподарка Народова« (ч. 24 за м. р.).

Від кількох місяців промислова продукція в Польщі підноситься — про це нема сумніву. Вправді загальний вказник за вересень 1936 ще не досягає рівня 75% розмірів продукції з 1928 року, але порівнюючи з 1935 роком є зріст на 10%. Підноситься

дещо також спотребування промислових виробів селом, збільшується довіз заграничних сирівців.

Але поправи тієї не відчуває звичайна »людина з вулиці«. Не відчуває її — і, що більше, ніколи в неї не вірить, коли йому доказувати на основі чисел. Бо й в ґрунті річи ніякої поправи нема ні на селі, ні в місті. Урядникові більшої платні не платять, противно, мусить платити дорожчі ціни за деякі продукти. Те саме з робітником. Може там відчув якусь поправу мужик на селі, але до того не признається. Купець більших оборотів не робить. Поправа є, але остає на папері. Як це вияснити?

Кажеться, за останній рік промислова продукція піднялася о 10%. В цьому ж часі число осіб, занятих у промислі, піднеслося на 30.000 душ, себто на 6%. Одночасно природній приріст виносив »як звичайно« 400.000 душ. Можна сперечатися над тим, яке число робочих рук з того »повинен« притягати до себе що року промисл. Але одно є певне: що перенаселення в Польщі існує, та що з року на рік воно не меншає, тільки збільшується. Хочби отже навіть в парі зі зростом продукції йшло рівним кроком приймання нових працівників, то мимо того відсоткове відношення між цифрою занятих у промислі й загальним числом населення буде все маліти.

Це й є причиною, чому загал населення не відчуває на своїм бюджеті тої поправи положення, про яку говорять статистичні вказники.

Польський господарський орґанізм входить по довгій недузі в стадію реконвалесценції, але остає й на далі таким рахітичним, яким був перед недугою. Пригноблення ослабленого орґанізму, при рівночасних тріюмфальних бюлетенях про поправу його стану здоровля, може мати як наслідок — недовіря до бюлетенів.

Коли недавно тому можна було вказувати на те, що зле є не тільки в Польщі, але є воно так всюди, то нині ситуація вже зміняється. Чому йдемо вперед так помалу, коли Анґлія вже переступила передкрізовий рівень? Чому в Польщі нічого не інвестується, а позбавлена золота Німеччина будує автостради? Відповідь, що Німеччина голодує, Італія сконсумувала на війну майно цілого покоління й теж бідує — не вдоволяє, бо ті суспільства хоч знають, для чого вони голодують, для якої справи терплять недостаток. А в Польщі ніхто нічого не знає.

Такий зміст тверезих рефлексій автора одної статті в однім польськім журналі.

ЗАДОРОГІ КОШТИ ПОСЕРЕДНИЦТВА

Хлібороб, що продає за безцінь свого веприка, зерно, яйце й т. д., слушно обурюється, коли мусить платити непомірно вищі ціни за ковбасу чи солонину з тої безроги, за хліб чи булку з тої ж пшениці. Він розуміє, що дещо мусить коштувати мелення, печення, перерібка мяса на вуджене й т. д. — але вміє теж дещо

рахувати і знає межі цих видатків. Тому негодування сільського населення проти надмірного кошту посередництва зовсім оправдане.

Правда — калькуляції пересічного громадянина невідомі усі позиції калькуляції пекаря чи мясаря. З окрема він навіть не припускає, які величезні (відсотково) квоти пожирають ріжні податки й оплати (за торгове, убійне, холодільню й т. д.), які по части відтяжують вину самого посередництва.

(Про ці кошти наші читачі мали нагоду подрібно читати в статті дир. Ю. Шепаровича, Кооп. Республика р. 1925, ст. 350).

Журнал »Ґосподарка Народова« є тої думки, що в останньому році наступила поправа у цих відносинах, остільки, що хлібороб-продуцент дістає до своїх рук трохи більший відсоток з тої ціни, яку платить споживач, як то було передтим. Подає такі цифри:

Мука пшенична: З кожного злотого, що його платив детайлічний покупець муки в Познані одержував хлібороб-продуцент пшениці: в р. 1935 — 62 ґр., в р. 1936 — 75 ґр.;
житній хліб: в р. 1935 — 43 ґр., в 1936 р. — 49 ґр.;
ячмінна каша: в р. 1935 — 62 ґр., в р. 1936 — 74 ґр.;
свинське мясо: 68 ґр. і 79 ґр.;
бараболі: 44 ґр. і 52 ґр.;
молоко: 52 ґр. і 60 ґр.;
яйця: 73 ґр. і 76 ґр.

Ті цифри вказували б на те, що кошти перемолу пшениці на муку й продажі її в склепі — зменшилися відсотково; що так само обнизилися релятивно кошти перерібки жита на хліб і продажі його, ячменю на кашу, кошти перепродажі бараболь, молока й яєць.

Яка причина цього явища — ще невідомо й цього питання не ставиться. Не є виключене, що деякий вплив на зменшення відсоткового тягару посередництва має деяке збільшення консумції взагалі; бо при збіжевих оборотах меншає відносно тягар сталих коштів удержання млинів, пекарень, мясарень, крамниць і т. д.

КРИТИЧНІ ГОЛОСИ ДО ПРОГРАМИ ДИР. М. РАПАЦЬКОГО.

»Господарська програма кооперації споживачів«, себто тези дир. »Сполем« п. М. Рапацького була предметом дискусій на осінних конференціях кооператив цього союзу. Мимо деяких засадничих хиб цієї програми (пригадуємо критичний розбір цієї програми в »Кооперативній Республиці« ч. 11. за 1936 р.) — назагал тези дир. Рапацького стрінули прихильне відношення серед кооператорів »Сполем«. Критичних голосів на сторінках союзного орґану появилося мало. Всеж таки й ті голоси, що найшли собі місце на сторінках »Сполем«, видвигають дуже поважні застереження проти деяких точок програмового реферату п. М. Рапацкого.

На конференції у Вильні, що мала місце 18. жовтня м. р. піднесено такі заміти:

Перше всього піддано в сумнів першу точку практичного пляну боротьби з крізою, що його предложив дир. Рапацкі: вимогу підвишки платень державним і самоврядним урядовцям. На думку дискутантів, проти тої точки виступлять як урядові чинники, так приватні. Виступлять проти неї навіть круги рільників, хоч автор програми й обіцює, що та підвишка потягне за собою звишку рільних цін. По перше, не є певне, чи дійсно підвишка платень привелаби до збільшення закупу якраз харчевих продуктів. Вони нині такі дешеві, що за невеликі гроші кожний працівник держави має їх доволі.

Кромі того — підвишка цін рільних продуктів вийде на користь лише тим ґрупам хліборобів, які мають щось взагалі на збут — отже середнім і більшим. Дрібні, малоземельні хлібороби на тім не скористають, скористалиби щойно тоді, якби через аґрарну реформу прийшли в посідання більше землі.

Підвишка платень працівників держави вплинулаб напевно більше на зріст серед них закупів промислових виробів (предметів одягу, обуви, домашнього урядження, і т. д.) — як на зріст консумції рільних плодів; а в такому разі пінеслисяб ціни промислових виробів, і то більше, як сільських продуктів. Ножиці цін, замісць звужуватися, ще розхилилисяб; підвишка цін промислових виробів вдарилаби знову по хліборобах, і то однаково по всіх їх ґрупах. Збільшення доходу урядничої верстви не тільки не потяглоби за собою, в нинішних умовинах, збільшення теперішньої участи сільських господарів у суспільному доході, а навпаки, моглаби привести до його відсоткового зменшення.

Менше переконують арґументи, які видвигалися проти скорочення тижня праці до 36—40 годин. Примінення цього засобу дійсно може в Польщі привести до 18—25%-го збільшення числа потрібних працівників, але, казали, не збільшить загальної суми перепрацьованих годин, себто не збільшиться сума суспільного доходу, тільки той, який є, прийдеться розділювати на більше число працюючих; в результаті дохід на голову зменшиться! Проти цього можна замітити одно: зменшення годин праці має сенс тоді, коли в парі з ним йде заборона зменшувати платні і підвищувати ціни виробів. Сенс цілої реформи є в тім, щоби тягар утримання нових робочих сил перейшов на працедавця, коштом зменшення його зисків. Загальна сума суспільного доходу дійсно не збільшиться, одначе не зменшиться також дохід вже давніше працюючих і буде створена можливість праці для нових кадр працівників. (Це не значить, що перевести таку реформу на ділі легко. Спроба, яку робив в цьому напрямі уряд Рузвельта, не має тривалого успіху через спротив найвищої конституційної власти держави; крім того навіть в реформі Рузвельта працедавцям оставлено фіртку для покриття своєї шкоди:

їм оставлено можливість підвищувати ціни своїх виробів і вони з цього права дійсно користали).

Третій пункт пляну дир. Рапацкого, що підляг теж критиці, це є проєкт випуску »помічного гроша«, як джерела для фінансування підвишки платень, публичних робіт, земельної реформи і т. д. Піднесено закид, що такі бони, якщо мають бути випущені без окремого покриття, можуть мати таке саме значіння, як інфляція банкнотів і підляжуть знеціненню. А коли так, то й платні, виплачуванні такою валютою, матимуть меншу реальну вартість, отже в результаті буде ударемнена ціла ціль реформи.

СЕЛЯНИ ПРОТИ БУРЯКОВОГО ДИКТАТУ І НАДМІРНИХ ОПЛАТ.

Як доносить кореспондент »Курєра Поранного«, на засіданні Ради варшавської Рільничої Палати радники-селяни протестували проти політики приділу континґентів цукрового буряка головно великій земельній власности. Негодували, що зі селян континґенти достаються лише тим, що є задовжені в державних установах. З них стягають довги у формі достави буряків, по означеній з гори ціні.

Також протестували селяни проти надмірних оплат за виконування нагляду над молочарськими заведеннями; жадали, щоби контрольори рільничої палати не сміли одержувати більше, як виносять дійсні кошти переїзду. Засідання погодилося з цим і приняло таку постанову.

(Варшавська Рільнича Палата складається з 36 радників: 12 іменує міністер хліборобства, 12 повітові виділи, а 12 осіб делеґують рільничі тоавриства. Вибір 5 членів управи і членів фахових комісій затверджує міністер).

НОВА ЗВИШКА ЦІН ЗБІЖЖА

Від початку грудня 1936 маємо нову филю звишки цін на збіжжа. Що вона стоїть у звязку з вивозом збіжжа за кордон; про це свідчать донесення з Ґдині і Ґданська про надзвичайне оживлення корабельного руху в цих пристанях. Тим разом нема сумніву, що чимало держав Европи й Америки приступило до громадження більших запасів збіжжа.

Переважає опінія, що ті збільшені закупи — незалежно від того, що в деяких державах цьогорічні збори були слабші, як нормально, а запаси назагал менші, як давнішими роками — що ті більші закупи треба віднести на рахунок воєнної підготовки.

А саме стверджують, що до чотирьох держав, які досі вели явно воєнну господарку — СССР, Німеччини, Італії й Японії — прилучилися тепер ще й держави демократичного бльоку: Вел. Британія, Франція й Злучені Держави. І ці держави теж — якщо вірити журналістичним кореспондентам, почали наставляти всю свою продукцію на воєнний лад. Хвилево це все, очевидно, мусить впливати на звишку цін і взагалі підйом конюнктури.

РОЗВИТОК МІЖНАРОДНЬОЇ ТОГОВЛІ В ЧАСІ КРІЗИ

Бюро Ліґи Народів для студіювання міжнародньої торговлі подало такі підсумки міжнародніх товарових вимін в добі крізи:

Коли приняти стан з 1929 року за 100 матимемо такий образ:

Вивіз:	В одиницях ваги:	У грошевій вартости
1931 р.	57,9	85,3
1932 „	39,2	73,9
1933 „	35,2	74,9
1934 „	33,9	77,2
1935 „	34,7	79,0

Це значить, що кількостеве »дно« оборотів було в році 1932, а вартостеве — в 1934.

Коли нас цікавлять спеціяльно сільсько-господарські продукти, то загальний світовий вивіз в р. 1933 був такий (1929 р. = 100):

Продукт:	В кількостях	У грошах:
пшениця	80,3	30,2
ячмінь	70,1	24,8
жито	93,1	28,3
масло	110,3	35,1
дерево	68,3	32,4
бекони	107,3	47,1
яйця	71,8	31,7
Загально всі товари	**74,9**	**35,2**

З огляду на те, що в останні роки росте постійно ціна товарів і продуктів, є можливе, що до кількох літ міжнародні обороти товарів вернуть до своїх чисел з 1929 року, не лиш що до кількости, але й що до вартости.

»ОБОРОНА МАЛОПОЛЬЩІ«

Сенатор др. Домашевич забирав слово у сенаті, при ґенеральній дискусії, і його промову тутешня преса назвала — обороною Східної Малопольщі. Ми з зацікавленням прочитали зміст його промови і — о диво — на тему »оборони Східної Малопольщі« від варшавського централізму ми знайшли там лише пару слів. Пан др. Домашевич жалувався, що зі Львова хочуть забрати ще якісь уряди; позатим тільки загально констатував господарський і культурний занепад спеціяльно »південно-східних земель«.

Одначе зараз після того п. Д-ч вважав потрібним виступити з полємікою проти українців, за їх протести проти кольонізації Галичини новими напливовими елєментами. Заявив, що »польська земля мусить перейти лише в польські руки«, а тому, що тих польських кандидатів на землю нема тут на місци, значить, треба їх спровадити з Заходу!

Значить, до тої нужди й мізерії, яку сам промовець порів-

нав з екзотичними країнами, до недоїдання, безробіття, голоду, недуг і епідемій, страшної смертности недолітків — треба додати ще нових поселенців, які відберуть місцевим людям ще й ті нещасні заробітки, які вони досі мали по дворах (не раз протестуючи проти надмірного визиску їхньої праці...). Чи пан Домашевич не розуміє тої простої річи, що збільшення населення утруднює шанси прожиття всього населення, без ріжниці народности?

Це називається »боронити«!

До таких нельоґічностей доводить людей очевидно лише націоналістичне засліплення.

ЧУТКИ ПРО ДЕВАЛЮАЦІЮ МАРКИ.

Парижський фінансово-торговельний журнал „Le Capital" містить інформації свого берлінського кореспондента про фінансове положення німецької держави. По словам цього кореспондента положення німецького скарбу дуже тяжке. Дотеперішні величезні видатки на зброєння до краю висилили фінансові можливости державного скарбу. В листопаді переведено підписку чергової внутрішньої позички в сумі 500 міліонів нім. марок. Переведені від 1933 року емісії внутрішніх позичок випомпували всі резерви щадниць. Проголошений 4-літній плян господарської розбудови, який має скріпити господарську самовистарчальність держави стрічає великі труднощі в своїй реалізації. Вичерпання запасів золота і загараничних девіз є головною причиною, чому Німеччина має великі залеглости у виплаті заграничних достав і взагалі не має змоги довезти бракуючих в краю сирівців і засобів поживи (головно недостає товщів і набілу). Тим важким положенням пояснюються такі часті в останніх місяцях заклики Гітлєра, Ґеббельса і Ґерінґа (референта чотирорічки) до німецького народу, щоби був терпеливий і витривав. Ці виступи зраджують від якогось часу деяке зденервування і неспокій.

На такому тлі ведеться в рішаючих національно-соціялістичних кругах дискусія над питанням девалюації марки. Проти девалюації виступає президент банку держави і фінансовий господар Німеччини др. Ш а х т. Він не мотивує ясно, чому противиться, одначе, здається, він побоюється, чи девалюація не моглаби, при сучасному стані річей, потягти за собою надзвичайної звишки цін, цебто за великого обезцінення гроша. — Зате німецькі промислові круги бажають девалюації марки, обіцюючи собі збільшення експорту їх виробів за кордон. Вказують на те, що через обнижку вартости валют всіх сусідних держав німецький товар став ще дорожчий, як був. Впливи прихильників девалюації мають кріпшати.

МІЛІТАРИЗАЦІЯ ВСЬОГО ГОСПОДАРСТВА В НІМЕЧЧИНІ.

Комісар німецької держави для контролі цін фон Ваґнер виголосив промову, в якій заповів дальшу реорґанізацію всього внутрішнього господарства в напрямі його підпорядкування державі.

Промовець передовсім вияснював конечність недавних гострих заряджень щодо реґляментації цін. Начеркнув відтак якими шляхами буде ця реґляментація відбуватися. Засади національного соціялізму беруть передовсім під увагу інтереси держави та її оборонну силу, підпорядковуючи цим завданням саме питання господарської рентовности.

Виходячи з цього заложення — заявив Ваґнер — є ясним, що цілий тягар і всі жертви не можуть впасти виключно на державу; вони мусять у великій мірі обтяжати господарські сфери. Комісар заявив, що його вмішування в справи підприємств йтиме дуже далеко, а видані ним постанови будуть здійснюватись з цілою послідовністю. Промовець зробив закид господарським кругам (підприємцям), що вони не завше обіймають цілість інтересів держави, нераз обмежуючись до однобічної матеріяльної оцінки, що їм догідне, а що ні.

Головну свою увагу має Ваґнер присвятити промислові. Знаємо — казав він — що в суті річи промисловці є готові виконати свій обовязок, але мені відомі теж їхні побоювання, що зайва інґеренція держави стіснить, або навіть утруднить їм продукцію. Промовець спротивився цій думці й указав, що залишення господарських сфер їх власній долі довело би до необчислимих для держави наслідків, яких кінцевий вислід напевно не підніс би оборонної сили Німеччини.

ВРАЖІННЯ З ПОЇЗДОК ПО НАШІМ КРАЮ.

Хто памятає передвоєнний стан доріг в Галичині і порівняє його з нинішним, той не може не ствердити кольосального їх занепаду. А всім мабуть у памяті, що й перед світовою війною Галичина мала серед коронних країв Австрії славу „Bärenland'у", країни вовків і медведів, цебто некультурної, півдикої, на всіх ділянках занедбаної.

Але направду, те що діється з галицькими дорогами тепер, переходить границі людської уяви. До виїмків належать сяк-так удержані тракти, більшість-же доріг представляє руїну, нелегку для користування для кінних фірманок, небезпечну для моторових поїздів. Попробуйте автом переїхати прим. зі Львова до Стрия без »дефекту«, або навіть зі Львова до Жовкви без симпатичного вигоцкування на вибоях. Не вдасться! Про те, щоби запускатися в слітну пору на бічні (традиційно »польськими« у нас прозвані) дороги, навіть не підносимо розмови.

Які дороги, такі й хати при дорогах, такі ж обдерті люди, виголоджені шкапенята у хлопських возах, обшарпані й брудні найблищі приятелі й повірники мужика — сільські гандлярі. А дітвора серед тої руїни, а підростаюча молодь! Дивитеся на те худе й недорозвинене обличчя, даєте йому 14—15 літ, а воно вам відповідає: маю 20!

Тільки райони подальше »цивілізації«, десь на височинах

Покуття чи Поділля, у більшій віддалі від залізниці, де ще нема надмірного перенаселення, ще задержали більше свіжости й силу, сяку-таку огрядність одягу, здоровий вигляд лиця, принаду здоровля й природної краси. Більшість же нашого народу на очах карловатіє.

Хоч всі сили проти нас — то всеодно супокійно дивитися на це годі — і треба орґанізувати самопоміч. Хай не все врятуємо, хай хоч щось — але супокійно тому всьому придивлятися годі!

Кооперативний світогляд в афоризмах

Тому пару літ назад видав талановитий і відомий англійський кооперативний письменник Т. В. Мерсер (T. W. Merser) брошуру п. з. „Interim Dividends". Вже та обставина, що брошура появилася за власним накладом автора, вказувала би на те, що авторові не вдалося найти кооперативного накладчика для своїх сміливих думок і афоризмів. Що брошура Т. В. Мерсера це незвичайна літературна поява, виходить також з цього, що її ані хвахвалили, ані ганили, і взагалі мало про неї говорили. Тільки проф. Жід похвалив її в окремій передовій статті.

Вміщені у брошурі 83 афоризми або приказки містять у собі цілий кооперативний світогляд. Не багато між ними таких, що викликають заперечення, іменно є це ті, що складені на зразок афоризмів Б. Шоу-а: вони щоправда остроумні, але двозначні або неясні.

Зупинимося наперед перед тими приказками, з якими ми більше або менше годимося та яких знання може принести користь також кооперативам инших країн.

Один афоризм звучить ось так: »Кооперативний дух найсильніший там, де тіло найслабше«. Тим висловом п. Мерсер хоче сказати, що кооперативний рух виявляє більше одушевлення й ідеалізму у своїй початковій добі, як пізніше, коли вже закріпився. Так приміром, англійський кооперативний рух має свою героїчну добу вже за собою; вона була тоді, коли жили Оуен, Кінґ, Рочдельці та християнські соціялісти, що проповідували свої думки.

Инший висказ Мерсера: »Кооперація не є на те, щоби задовольняти бажання спотребувача; вона має стати хрестовим походом на зміну його смаку й його привичок«. Під бажаннями спотребувача автор тут розуміє пересадні й нездорові забаганки. Хоче тим сказати й те, що кооперативи, в противлежність до приватної торгівлі, не повинні заохочувати зо зайвих закупів. Капіталістичне господарство продукує не тільки корисні речі, але й усякий крам, який відтак приватні торгівці накидають покупцеві при вжитті безсоромної реклями, кредиту й ратальних сплат.

Такий самий хід думок формулує п. Мерсер коротко в инак-

шім вислові: »Першим завданням кооперації спотребувачів є повчити спотребувачів, чого вони не повинні спотребовувати. Коли вони йтимуть за цією порадою, то ціль кооперації буде осягнена«.

Дуже цікаві й бистроумні є ті завваги Т. Мерсера, що відносяться до політичних і демократичних орґанізацій. Драстично представляє він розбіжність між словами й ділами у такім афоризмі: »Багато проповідників соціялізму думає, що соціялістична держава ближча, як кооперативна крамниця за рогом«.

»Акція крайної лівиці проти кооперації родиться з переконання, що кооперація буде бастіоном відпору проти комунізму«.

П. Мерсер пригадує відому фразу автора Розбері, що кооперація це держава в державі, на те, щоби відповісти: »кооперація починається там, де держава кінчиться, й існує там, де держава ще не вспіла появитися«. Далі він так розвиває свою думку: »Кооператори мають до держави лиш таку саму просьбу, з якою колись звертався Діоґен до Олександра Великого: відступися від сонця«.

Мерсер не опрокидує конкуренції, а також видвигає вагу індивідуальної ініціятиви: »Кооператори, які відкидають всяку форму конкуренції, ограблюють кооперацію з найживішої рушійної сили її розвитку«. »Коли кооператор матиме доволі нагоди проявляти свою ініціятиву в рямцях кооперативної орґанізації, то не буде ніяких підстав для того, щоби лякатися проявів ініціятиви поза кооперацією«.

Відомо, що між членами великих англійських консумів є також купці. З цього приводу каже Мерсер таке: »крамничники, купуючи в кооперативних склепах, роблять кооперації подвійну прислугу: підпирають її матеріяльно й дають свідоцтво її моральної вартости«.

Дуже скептично відноситься п. Мерсер до балакунства. Він каже, що чим довше триває публичне зібрання, тим більше воно тратить на вартости.

Мерсер приписує велике значіння духовій аристократії, себто високо освіченим одиницям, говорячи: »не може існувати правдива кооперативна демократія без кооперативної духової аристократії«.

Вкінци ще пару уваг про ті вискази п. Мерсера, з якими ми не погоджуємося. Так, приміром, він дивиться на спотребу, як на нижчу суспільну чинність. На наш погляд так не є, бо якраз спотреба людей більше гуртує, ніж виробництво й орґанізація консументів. Це найзагальніша з усіх форм орґанізації.

У Мерсера є такий вислів: »Кооперація, як християнство, народилася в стайні, а закінчиться мабуть у палаті«. Автор хоче тим сказати, що кооперація це дитина нужди, він думає далі, що кооперативна орґанізація вже не буде потрібна, коли люде стануть багаті, що люди, ставши заможними, занехають спілчанство. Ми думаємо, що так не буде, бо кооперація це вічний принцип

і якщо би люди від нього відступили, то мусіли б назад зійти в країну нужди.

Не можемо також погодитися з думками п. Мерсера, що вибрані не можуть бути ліпші від своїх виборців, — бо інакше їх не вибирали б. Щоби виминути цю прикру можливість, п. М. пропонує — вибрати тих, що не кандидують і тому не можуть бути обрані. Як одначе здійснити таку пропозицію, того п. М. не пояснює. Може кооперація мала би до управління обирати тих розумних людей, що не є її членами?

На цьому кінчимо розгляд брошури п. Мерсера, з її остродумними афоризмами. Одначе, щоби читачеві було лекше зрозуміти його світогляд, ми даємо ще переклад його »Нових текстів до проповідей«, які він опублікував в англійському кооперативному місячникові „The Cooperative Official". в травні 1934 року:

1. Кооперація це фільософія людини, що живе в суспільстві — або вона не є нічим.

2. В началі була боротьба, але вона не є метою життя.

3. Розвиток суспільства веде до аристократії. Коли всі стануть аристократами, тоді здійсниться ідеальна демократія.

4. Метою кооперативного руху не є само пожертвування, тільки самодосконалення*).

5. Людина, що консумує, не продукуючи, це злодій або галапас.

6. Як вежа сторчить над будівлею, так мусить кооперативний дух удосконалитися над кооперативною господаркою.

7. Спотреба це перша умовина людського існування, але не його ціль і мета.

8. Робінзон Крузо став аж тоді кооператором, як на його острові зявився Пятниця.

9. Пізнання основної ріжниці між кооперацією й державним соціялізмом (колєктивізмом) це головна передумова для сформулування кооперативної фільософії управління.

10. Видовище кооперативного парляменту, який хотів би одним законодавчим актом завести кооперативний лад, моглоби розвеселити діяволів й засумувати ангелів.

11. Спотреба це перша пружинка продукції, але в ній самій немає нічого творчого.

Також і ці »тексти для проповідей« можна би назвати афоризмами; повно таких фраз у всіх статтях п. Мерсера. Пригадую собі ще одну таку фразу зі щоденника п. М., що його він друкує в названому місячникові. Він каже, і безумовно має рацію, що кооперативні курси потрібні не лиш для робітників і мужиків, але ще більше для міністрів, членів парляментів, високих урядовців і духовників, від яких зависить так багато.

***

*) *Маємо сильні застереження проти цієї думки, як рівнож проти попередньої (під 3), яка містить у собі самій суперечність. — Ред.*

В 1935 році опублікував в Лондоні п. Мерсер нову брошуру п. з. „A trifle on Account„ (»Щось до того«). Вона складається з двох частин. Перша обіймає »Образи«, друга »Стріли«. Образи надаються для використання в кооперативній пропаґанді, деякі »Стріли« одначе для цього непридатні.

Наведемо більшість »Образів« і деякі »Стріли«, що мають позитивну вартість. Брошуру відкриває афоризм: »Кооперація це клич світової історії й брама в надходячу еру«.

Далі приходять по черзі такі о́брази:

»Кооператива це веселка, що на ново будить надію в душах зневіреного людства«.

»Кооперація, як сонце, дає життя й здоровля усьому людству«.

»Кооперація це провідна зоря, видна всім народам землі«.

»Кооперація це єдиний прапор, під яким можуть зійтися всі народи землі«.

»Кооперація як соловейко: співає тоді, як ввесь світ тоне в темряві«.

»Кооперація це не оаза в господарській пустині; це ріка, що зрошує навіть ялову країну«.

»Кооперація перемінює негармонічні противенства еґоїзму в музику взаїмної допомоги«.

»Кооперація як драбина, з допомогою якої народ може вийти з хатин недолі в палати багацтва«.

»Кооперація є як сіяч, що сіє добре зерно, так що збирати може все людство«.

»Капіталізм пробував формувати суспільство мечем конкуренції; кооперація формує суспільство лопаткою взаїмної допомоги«.

»Як вершок вежі царює над будинком, так мусить кооперативний дух уноситися над господарським фундаментом«.

»Як ліхтарня морська додає сили морякам, що їм грозить розбиття, так всесвітня кооперація додає відваги всім народам землі«.

»Кооперація це визов сучасному ладові й віщування нового ладу«.

»Кооперація це природна реліґія людини«.

»Кожний кооператор є звеном живого ланцюха, що лучить кляси, народи й держави«.

»Кооперація це наче модерний цар Мідас, що може в золото перемінити всяку річ, якої доторкнеться, не стаючи сам при цьому ослом«.

»Людство ушляхотнюється в міру того, чим більше засвоює собі засад кооперативного думання«.

»Тільки обіймаючи ввесь світ, кооперація перемінить містерію братерства людей у дійсність«.

»Найліпша пропаґанда кооперації — це ствертий і обовязковий кооператор«.

З другої частини брошури Т. Мерсера візьмемо лиш одну фразу, як зразок:

»Є завданням кооперації — боротьбу за багацтво перемінити в науку добробуту«.

Більшість »стріл« носить характер критично-афористичний або навіть скептичний. Він не є одушевленим прихильником переваги споживання, першенство дає визволеній та ушляхотненій продукції. Що більше, він думає, що здійснення демократії споживачів не моглоб задовольнити усіх. Воліє гнати за ідеалом, як його здійснювати. На всякий випадок він противний поширюванню влади держави в майбутньому, або державного соціялізму чи комунізму, який у нього виступає під назвою »колєктивізму«. Комунізм не дасться помирити зі свободою, а без свободи людство не може бути щасливе. Самою їдою жити не можна. Одначе свобода майбутнього мусить іти в парі з почуттям обовязку. Наукою майбутнього не буде наука права, тільки наука про обовязки. Хто виконує свої »проклятї« обовязки, цей має добрий характер, а саме кооперації потрібні такі характери. До виховання характерів має змагати кооперативна орґанізація й педаґоґіка. Поправляти людей треба не тільки збірно, але й окремо. Тільки тоді демократія стоятиме вище давньої аристократії, яку зробили неможливою її недомагання. **В. Тотоміанц.**

СТОРІНКИ МИНУЛОГО

Наші рочдельці[1])

Темою мого реферату є відомости з життя і діяльности представників споживчого виду кооперації на українських землях, того виду, що вперше виник в Анґлії в двайцятих роках минулого століття, удосконалену форму прибрав в 1844 р. в постаті споживчого товариства в Рочделі, а на українській землі появився в середині шістьдесятих років минулого століття, отже рівно 70 літ назад. Звідси наголовок мого реферату: — »Наші рочдельці«, це значить: ті українські діячі, що були пропаґаторами або практичними реалізаторами теорій і засад кооперації та метод кооперативної праці, що вийшли з Рочделю.

Буду говорити окремо про В. Україну, окремо про Галичину, бо обидві частини української землі існували й існують в окремих умовах, і розвій в них суспільного життя, а в тім і кооперативного руху, має свої відмінности.

В. Україна.

Ідея кооперації була підхоплена і спопуляризована в Росії, а в тім і на Україні, людьми українського походження, а навіть

---

[1]) Реферат виголошений на кооперативному курсі в Ямнім 1936 р. — в скороченні.

свідомими українцями, що привязували до кооперації велике значіння також під оглядом національно-суспільним.

Автором першої книжки про кооперацію, що появилася в Петербурзі 1862 р., п. н. »Артѣли рабочихъ для основанія фабрикъ или мастерскихъ«, був Леонид Милорадович, член київського відділу »Русского Императорского Географіческ. Общества« в Києві, що було в 70-тих роках осередком українського наукового і культурного життя. Ця книжка появилася другим виданням у Києві 1871 р., при участи М. Зібера, про визначну ролю якого в коо́п. русі на В. Україні буде мова далі.

На жаль, я не мав в руках цієї першої в Росії книжки про кооперацію; навіть нігде не зустрічав в літературі переказу її змісту. Тож не можу судити, чи і в якій мірі була узгляднена в ній споживча кооперація й засади цього виду кооперації, що вийшли з Рочделю.

Але перший практичний кооперативний почин, яким було »Общество потребителей« (споживче товариство) в Харкові, основане 1866 р., звязується з іменами людей, що були добре ознайомлені з кооперативним рухом на Заході, знали отже й про рочдельські засади кооперації. Були це Микола Баллін (1829—1903) і Віктор Козлов (1842—1920). Де-які історики кооперативного руху на Україні уважають М. Балліна також першим літературним пропаґатором кооперації на Україні.

В своїй розвідці »Про перших кооператорів і першу кооп. літературу на В. Україні«, друкованій в »Кооп. Республиці« за 1932 р., я напровадив багато доказів, що не можна уважати Балліна і Козлова піонірами українського кооперативного руху. Ані один, ані другий не були основниками першого на Україні споживчого тов. в Харкові, а пристали до праці в товаристві вже по введені його в життя, в характеері членів Ради Товариства. Звідки вийшла ініціятива заснування тов. і хто був його дійсним творцем, це досі лишається невиясненим.

Керівником харківського тов., його душею, як писав сам Баллін, був перші два роки його існування якийсь Брилянтів, постать також цілком не вияснена в літературі. По його смерти справи тов-а значно погіршали, почалися внутрішні роздори, частина членів виступила і заснувала нове товариство. Але це нове товариство було мертворожденним, а старе, проіснувавши ще пару літ, також завмерло. На той переломовий час, по смерти Брилянтова, припадає участь в праці Харк. т-ва Балліна і Козлова. Перший з них був великий фантаст і хаотик, другий, видимо, був більш тверезий чоловік, але обидва вони не виказали необхідної практичности, щоб врятувати товариство від загибелі. Не завоювавши міцних позицій в постачанні товарів покупцями, почали братися до ріжних побічних підприємств; не окріпнувши самі орґанізаційно, захоплювалися орґанізаційними проблємами в державному і навіть міжнародному маштабі; спішили зробити багато і через те зробили дуже мало, — взагалі не виявили необхідної

видержки й постепенности в переведенні в життя своїх плянів, а прецінь ці прикмети є питоменністю рочдельських метод праці.

Не дивлячись, одначе, на те, що Баллін і Козлов не були творцями першого споживчого тов-а на Україні, а їх участь в товаристві, можливо, причинилась навіть до його упадку, — всеж треба признати за ними великі заслуги для кооперативного руху на Україні. Обидва вони були переконаними визнавцями кооперативної ідеї — обидва трактували кооперацію, як широкий суспільно-економічний рух, плянували скликання зїзду споживчих товариств з цілої Росії й утворення союзу товариств. Звязувались з кооперативними орґанізаціями інших народів західної Европи, брали участь в міжнародних кооп. зїздах і взагалі були ідейними й освіченими кооператорами.

Готовлячись до зїзду спож. кооператив Баллін і Козлов зібрали матеріял про їх стан; цей матеріял був опрацьований Балліним і появився друком в Петербурзі 1871 р., п. н. »Первая памятная книга русских потр. обществ«. До цієї книжки була долучена карта спож. тов., опрацьована Козловим. — Зосібна Баллін був очитаною й обізнаною з кооп. рухом людиною. Він обїхав майже цілу західну Европу, із спеціяльною цілию пізнати розвій і стан кооперативного руху, багато сам писав на кооперативні теми, але мало що з написаного появилося друком. По своєму світогляду був він соціялістом, визнавцем реформатських ідей Фурє, а його ідеалом була інтеґральна сільсько-господарська продукційна комуна.

Одначе, признаючи за Баліним і Козловим великі заслуги для кооп. руху на Україні, я не годжуся з тими істориками укр. кооперації, які наділяють їх обох іменами піонірів і батьків української кооперації. Батьківство укр. кооперації губиться в темряві півлеґальности громадського життя в тодішній Росії і нелеґальности українського життя. Воно виявиться хіба пізніше, при вивченні архівів царської охранки про життя і діяльність тодішньої активної національно укр. інтеліґенції, до якої Балліна і Козлова не можемо зачислювати.

До українського визвольного руху Баллін і Козлов ставилися байдуже, не були його активними учасниками. Але не були й ворогами укр. визв. змагань; скорше плятоничними прихильниками. І тому не можемо їх вичеркувати з таблиці історичних постатей української кооперації. За Балліним на завше збережеться імя одного з ідейних репрезентантів кооперативного руху на Україні в початковому його періоді.

Другим ідейним репрезентантом кооперації в тому періоді, значно ближчим для українства був Микола Зібер (1841—1888), син українки і німця, кольоніста із Швайцарії, доцент політичної економії на київському університеті (1873—1875), член Української Громади у Києві, близький приятель М. Драгоманова, слідом за яким виїхав на еміґрацію до Швайцарії 1877 р.

Студії над проблємами політичної економії наткнули молодого ученого на молодий тоді ще кооперативний рух в західній Европі, що вказував шлях до практичного розвязання соціяльної проблєми, далеко не згідний з теорією Маркса — визнавцем якої він був. І Зібер являється літературним популяризатором цього руху, а також бере участь в перших практичних кооперативних починах на терені Києва.

Споживче Товариство у Київі було засноване 1868 р. при безпосередній участи Зібера. Він був навіть головою Ради Товариства, а членами Ради були головно члени Української Громади.

В 1869 р. Зібер випускає у Київі книжку »Потребительныя общества«, в якій знайомить читача з їх економічною природою і практичними завданнями та подає інформації про стан споживчої кооперації в західній Европі і в Росії. Була це перша в Росії книжка, присвячена спеціяльно споживчій кооперації. В Росії існувало тоді 40 спож. тов., з того на українських землях 17. Отже близько половини.

Свою закордонну наукову подорож в 1871—72 р.р. використав Зібер головним чином для дослідження самодопоміжних форм орґанізації робітничої кляси і в своєму звіті з цеї подорожі, видрукованому в університетських »Извѣстіяхъ« 1873 р., подає багато матеріялу про стан кооп. руху в західній Европі. В ґазеті »Київський телєґраф«, що до 1876 р. був орґаном Київської Укр. Громади, Зібер умістив ряд статей про кооперацію. Крім участи в київському споживч. тов., брав участь в пробах заснування робітничих продукційних кооператив у Києві й околицях.

Але київське споживче тов., подібно як і харківське, було недовговічне. По трьох роках існування воно зліквідувалось. Така доля спіткала майже всі перші споживчі товариства. Богато причин на це зложилося, а головні з них такі: неоднородність під суспільно-економічним оглядом членського складу; випливаюча звідси неоднаковість консумційних потреб і смаків покупнів, яким тяжко було догоджувати. Була це ріжношерстна урядничa публика, розкидана на території великих порівнюючи міст, яка навіть при добрій волі часто не могла бути вірною для свого товариства й купувати в товариських склепах.

Кооперативи приступали до торговлі звичайно з невистарчаючим власним оборотовим капіталом, тому примушені були кредитуватись і зі своєї сторони продавали в кредит. Рідко де практикувалися звороти від закупна і майже скрізь не було доброї контролі торгу, через що склепи обкрадалися склеповим персоналом. Словом — всі ті причини, через які дуже пиняво розвивається й тепер українська споживча кооперація в східно-галицьких містах. До цього треба додати слабе усвідомлення членами ідеї кооперації і байдуже відношення до її конечних цілей, та вороже відношення до кооперації адміністрації, яка добачувала небезпеку консолідації в кооперативах опозиційно настроєних суспільних сил, що їх вона воліла, очевидно, мати в розпорошеному стані.

Специяльно ворожо ставилася адміністрація до всяких проявів українства, а що перші кооперативи на Україні виникали при участи активних діячів українського визвольного руху, тож переслідування цього руху і його репрезентантів, вершком чого був указ 1876 р., посередно відбився й на долі кооп. руху. Завмерло тоді майже на 20 літ українство, завмер і кооперативний рух.

Але ці двацять літ політичної реакції в Росії позначились поважним розвоєм її економічного життя. Не минуло це й України. Побудовано тут значну сітку залізниць, повстали фабрики, появилось міське фабричне робітництво, збільшились кадри урядничої інтеліґенції й утворилися більш сприятливі обставини й для розвою кооперації. Почали виникати кооперативи залізничників, фабричних робітників і відновлятися кооперативи ріжнородної міської публики, виказуючи на цей раз більш тривалий розвій. На жаль ця нова кооперативна филя почалася без участи свідомої укр. інтеліґенції, коли не рахувати М. Левицького, кооперативна діяльність якого торкалася на початку села й виявлялася в творенні хліборобських артілів. Українська інтеліґенція погружена була тоді в літературно-культурні справи. Початки робітничого руху та відновлення кооп. руху її поминули. Зрештою укр. інтеліґенція почувалася чужою в зрусифікованих містах і жила виключно інтересами села.

Тим часом село було з поліційних причин мало доступне для орґанізаційної в ньому праці та з цеї причини тяжко доходила до села і блага вість про можливість поправи своєї долі через кооперацію. Обставини змінилися на краще аж по революції 1905 р. Але ще за кілька років перед революцією 1905 р. ясніші уми серед укр. інтеліґенції, що боліли долею села, почали нести в село кооперативну ідею і давати почин до основання кооперативних товариств. Серед них на перше місце вибивається Василь Доманицький.

(к. б.)

А. Жук.

Позичкова діяльність гр.-кат. церков в половині XVIII. в.[1])

Окремо, поза релігійно-обрядовою, стоїть позичкова діяльність греко-катол. церков кол. Угорської Руси. Про це довідуємося з протоколів єпископської визитації 1750 р.

У деяких церков західних комітатів (Землинщини, тощо) назбирувалася невеличка готівка, яку вони цілком чи частинно по-

---

[1]) Сторінка з моїх »Нарисів з соціяльно-господарської історії б. Угорської, нині Підкарпатської Руси« т. II (від другої чверти XVI ст. до половини XIX ст.), що підготовлені до друку. — Автор.

Подібну позичкову діяльність провадили в томуж часі також гр.-кат. церкви в Галичині. — Редакція.

зичали своїм парохіянам. У протоколах читаємо, що у Фіяші »церков має в готівці 57 фл., що визичили селянам«, у Бенедиковцях визичено коло 50 фл., у Куримці — 16, у Барадці — 10, у Цїглї — 28, у Блажові частину з 41 фл., у Стельбасі — 15, в Отрутові — 20, у Матяшівці коло 10, у Давидові коло 80, Уйлаку — 20, Янові — поверх 60, нарешті, в м. Токаю — 569.

Записи протоколів лаконічні й загальні. Тільки в протоколах Комлужу зазначено, кому і скільки церковної готівки випозичено, а саме: сільській громаді — 51 фл., пароховi — 13, Ів. Чунварові — 3 фл., мад. В. Гаврилишинові — 2 фл., Г. Андричинові — 3 фл., нім. Іону — 5 фл., мад. Ів. Ладзйо — 3 фл. без 6 полтур, Ігнату Глуздці — 2 фл. Крім того в церкві є в заставі один фундушик за 3 фл. Як з наведеного бачимо, невелику свою готівку церкви розпозичали в своїй парохії і то дрібними сумами.

На яких умовах? — З останнього запису вже бачимо й одну, як видно, рідше подибувану в церковній практиці форму позики — під заставу. Нема сумніву, що застава та була тільки антихретичною, тоб то з передачою фундушу кредитодавцеві у користування аж до поверненя боргу. Про іншу, частішу форму довідуємося з таких записів протоколу: церкві в Семетківцях »готових грошей довжні 20 фл., від чого дістає (вона) за кожний флорин 4 полтури«; у Млинарівцях церковні »гроші визичені селянам, коло 60 фл., на процент від одного (фл.) 4 полтури«. Отже друга форма позичок — за процент (не виключені й безвідсоткові позички, але прямих вказівок на те не маємо).

Яка же висота того проценту? Щоб відповісти на це питання, треба перерахувати флорин на полтури. В протоколярних записах не сказано, який саме флорин маємо приняти за підставу, і що розходиться про мадярськ. флорин (»куртий«), який виносив 33 полтури (горішньо-угорський »селянський гульден« теж — 33 полтури). Отже від 33 полтур побирано 4, — що становить 12,1%.

Т. ч. церкви, в яких назбирувалася вільна готівка, виконували в половині XVIII в. кредитову функцію, яку, по 150-х літах, зачала перебирати на себе кредитова кооперація.

О. Мицюк.

З ЧУЖОЇ КООПЕРАЦІЇ

Польська кооперація споживачів громадить фонди на власну цукроварню. Останній зїзд союзу »Сполем« ухвалив розпочати акцію для побудовання власної цукроварні. Дещо в напрямі призбирання фондів вже робиться. Орґан союзу приносить постійно вістки про постанови союзних кооператив що до збирання фондів на ту ціль. В ч. 22 »Сполем« читаємо м. и.:

Кооперативи споживачів: в Миловицях, Сєнній, Славкові, Загірю, Заверцю й Зомбковіцах оподаткувалися в висоті 1 зл. від кожного мішка цукру на фонд цукроварні (т. зн. при кожному міхові цукру платять союзові 1 зл. більше, як повинні). Окружна кооператива в Бжезінах ухвалила передати до диспозиції союзу 1000 зл. у формі позички. Кооперативи споживачів ґарвалінської

округи на районовій конференції 8. XI. 1936 ухвалили: оподаткуватися від міха цукру; зібрані в цей спосіб гроші залишаться в союзі »Сполем« як зворотна позичка на час 20 літ, з призначенням на будову цукроварні. Окружна кооператива споживачів »Робітник« в Німцях-Поромбці виявила готовість взяти участь в будові цукроварні шляхом виділення на ту ціль з білянсової надвишки що року 2% від роздрібних оборотів. Окрім цього ухвалено розпочати пропаґанду між членами в користь індивідуальної ощадности на ту ціль в Банку »Сполем«.

Національно - політичні змагання польських кооператорів. Одною з найбільших робітничих споживчих кооператив союзу »Сполем« є »К о н с у м С ь л ь о н з к і«, давніший »Консум Роздзін — Шопєніце«, з осідком в Шопеницях на горішньому Шлеську. Кооперативу цю оснували робітники й службовики вуглевого концерну Ґіше ще в році 1881. Першим завданням кооперативи було звільнення робітників від прикрої матеріяльної залежности від десятків дрібних шинків і крамниць, які, роздаючи обильно кредит, обмотували їх сітями лихварства й загортали величезну частину заробітків.

Спершу кооператива утримувала 3 крамниці, а в її проводі ввесь час, аж до недавна, були Німці, хоча між членами більшість становили Поляки. Як пише бюлетень Поль. Кооп. Наукового Інституту — причина цього явища лежала головно в тім, що фірма Ґіше впливала на вибори орґанів кооперативи, даючи їй всіляку допомогу. Щойно в 1933 р. кооп-ву опанували Поляки; в наслідок тої переміни Німці — біля 1000 членів — виступили з кооперативи. Кооператива поширила свою діяльність на цілий горішний Шлеськ, придбала нових членів; веде тепер 50 крамниць.

Обороти кооперативи досягли в 1935 р. 3,800.000 зл. Це значить зріст на 35% в порівнанні зі станом з 1933 року, коли наступило спольщення кооперативи. За польського управління кооперативі прибуло 34 склепів. Відкрито два великі товарові доми — в Муроках і Ґімовці та велику механічну пекарню.

Два ощадностеві конкурси. Управа польського Союзу Рільничих і Зарібково-Госп. Кооператив рішила улаштувати конкурс ощадности серед молоді у шкільних щадницях. Другий конкурс — для дорослих, має відбутися між окремими щадницями, що співпрацюють зі союзними людовими банками й касами Стефчика. На орґанізацію конкурсів призначив союз 2000 зл., таку ж саму квоту жертвує також Центральна Каса Рільничих Спілок. Подробиці конкурсу будуть проголошені в орґанах союзу (Czasopismo Spółdzielni Rolniczych" і „Poradnik Spółdzielni").

Власна продукція союзу »Сполем«. Власне виробництво »Сполем« розвивається в цьому році з великим успіхом. Після тимчасових обчислень продукція фабрики чеколядок досягне в цьому році 100% приросту, переступаючи вперве від свого заложення в 1926 р. вартість 1 міліона злотих. Продукція закладів в Кельцах зросте на 20%. Сума всього виробництва союзу досягне 6 міліонів злотих. У закладах працює 550 працівників.

Розвиток міг би бути ще кращий, особливо в ділянці продукції мила, якби на перешкоді не стояла недостача сирівців заграничного походження; континґенти тих сирівців мають у своїх руках у львиній частині приватні концерни, в яких працює переважно заграничний капітал, найбільше німецький. Це дає тим фірмам перевагу над кооперативним, переважно початкуючим промислом. (Недостачу деяких заграничних сирівців відчуває також український кооперативний промисл).

ГОСПОДАРСЬКА ХРОНІКА

КАПІТАЛІСТИЧНИЙ ВЕЛИКАН В ДОБІ КРІЗИ.

Добування й перерібка нафтової ропи це одна з тих ділянок, в яких закріпилися й утверджуються могутні інтернаціональні капіталістинчі концерни, опановуючи переважну частину нафтодайних теренів земної кулі. Це в першу чергу два великі концерни: „Standard Oil Company" (перевага америакнських капіталістів) і „Koninklijke-Shell" (голяндсько-британська ґрупа). Поза ними, крім маси дрібних підприємств, існує ще тільки один великої міри концерн — це нафтовий трест СССР.

Журнал »Петролеум« в свойому ч. 39 приносить важніші дані з останнього білянсу американського нафтового концерну, славнозвісної „Standard Oil Company" та деякі дати для порівняння цієї фірми з другим великим капіталістичним концерном. Нам цікаво поглянути, як відбилася кріза на господарці одного з наймогутніших капіталістичних підприємств світу.

Світове добуття ропи в році 1935 досягло 1634 міліонів бочок (анґл. бочка біля 570 літрів). З тієї кількости Стендерд Ойль добула у власному заряді 11,8% або 193 міл. бочок, а у своїх рафінеріях переробила 15% (244,8 міл. бочок). Це означає приблизно $^1/_6$ частину світової перерібки нафтової ропи.

Коли прирівняти зі собою продукцію Стендерд Ойль і Кінінкліе-Шел, то бачимо, що перша видобула 26,7 міліонів тон, тоді як друга — 26,6 міліонів тон. Це значить, що обидва концерни стараються йти »в ногу«, не відстаючи один від другого.

Яка ж динаміка розвитку одного і другого концерну?

В часі від кінця 1934 до кінця 1935 року продукція Стендерд Ойль зросла на 7,9%, а продукція її головного конкурента — на 10,5%; це значить, що темпо в цього останнього могутніше, і якби це відношення не змінилося, то анґлійсько-голяндський концерн в ближчому часі має вигляди перегнати славнозвісний рокефеллерівський трест.

Терен праці Стендерд Ойль помалу перекочується в инші краї, поза Злученими Державами. Вже в 1934 році поза межами Злучених Держав добувался вдвоє більше ропи, як на їх території.

Гляньмо тепер, як відбилася велика кріза на розвитку Стендерд Ойль. Роком найбільшого спаду продукції був рік 1931, від того року помітна поправа:

1931 р.	видобуто ропи	100,1	міл. бочок
1932	„	126,1	„
1933	„	156,2	„
1934	„	179,3	„
1935	„	193,5	„

На поправу впливав головно зріст продукції поза межами Злучених Держав.

В подібний спосіб формувалися також цифри перерібки ропи; від 1931 року помітний похід вгору.

Від 1931 року рушила теж дальша розбудова власних транспортових засобів тресту, руротягів і фльоти:

1931 р.	було руротягів довготи	4003 миль
1933	„	4204 „
1935	„	4162 „

Власна фльота представляла ось яку силу:

1931 р.	мала поємности	1548 тисяч тон
1933	„	2057 „
1935	„	2099 „

(Рахуючи пересічно по 12 тис. тон на один ропновозний корабель, це дає около 176 кораблів власної фльоти).

Господарський вислід за пятиліття 1931—1935 можна оцінити на основі наступних дат:

рік	дохід бтто	кошти завід.	податки	чистий зиск	дивіденди
	мільйонів	доларів:			
1931	1084	928	24	8,7	51,2
1932	1080	914	26	0,2	50,6
1933	779	595	28	25,0	31,9
1934	1017	795	44	45,6	31,9
1935	1076	825	51	62,8	32,3

В цьому зіставленні дивує нерівнобіжність зисків з дивідендами: в парі з малим зиском в рр. 1931/1932 йдуть високі квоти виплаченої дивіденди. В наступних роках відношення обертається.

Стендерд Ойль це акційна спілка, номінальна висота одної акції це 25 долярів. Висота акційного капіталу не підлягла в останніх роках зміні: в обігу було кругло 25,7 мільйонів акцій по 25 долярів. Курс акцій держався завше доволі високо, доходячи до 52 долярів за штуку; щоправда — в роках 1931—1933 підлягав сильним ваганням, знижуючися іноді до 19 долярів. Від 1934 року курс стало держиться границь між 39 і 52 долярів за штуку.

Виплачена дивіденда давала: в роках 1931 і 1932 (найгірші роки!) — 2 доляри за штуку акції (= 8% від номінальної вартости), а від 1933 р. менше, 1,25 дол. на акцію (= 5% від номіналє). Коли ж взяти під увагу того акціонера, що купив акції Стендерд з другої руки, по біржевому курсі, прим. за 50 дол., то для нього дивіденда рівняється на половину меншому відсоткові, отже не 8% а 4%, не 5%, тільки 2,5%.

Як бачимо, останні роки були »худими роками« для власників акцій концерну. (Хоч не треба забувати, що в практиці капіталістичних акційних спілок формальна дивіденда на акції не буває високою; головною формою »збирання сметанки« є високі винагороди директорів, членів надзірних рад та їх найближчого круга

співробітників; сіра-ж маса держателів акцій звичайно мусить вдоволятися тільки окрушками зі стола...) .

Стан недвижимостей концерну видний з ось таких цифер білянсу (вартість у 1000 долярів):

	У Злуч. Державах:	За границею:
зем. парцелі	177.286	215.845
рафінерії і под.	913.531	710.430
фльота	6.946	12.751
інші	13.378	6.074
разом	1,185.671	1,028.184
амортизац. фонди	622.823	571.081
	562.848	457.103

З того бачимо, що в білянсі вартість сталого майна показана сумою 1,019.951 тисяч долярів, цебто кругло 1 міліярда долярів; одначе 61% первісної ціни вже відписано.

Що правда, вартість нафтових теренів в міру їх експлоатації безсумніву зменшується, так само фабричн. забудовань і фльоти, одначе, як твердить фахівець з „Petroleum" — не в такій мірі, як поступила амортизація в Стендерд Ойль.

Яким капіталом працювало підприємство? Сума оборотових капіталів, що находилися у володінні Стендерд Ойль в році 1931 була 585,2 міл. долярів; в р. 1935 ця квота зменшилася до 425,3 міліонів дол. На зменшення вплинула головно сплата довгів. Сума фундованих, цебто твердо забезпечених довгів була в 1931 р. 173,4 міл. долярів; в 1932 році зросла до 207,7 міл. долярів, відтак падала, доходячи в 1935 році до 82,7 міліонів долярів.

Неуфундованих кредитів мала Стендерд Ойль 216 міліонів долярів. Разом чужих капіталів кругло 300 міліонів дол.

Коли до оборотового дочислити ще й сталий капітал, то одержимо білянсову суму капіталів, якими працює підприємство — 1894 міліонів долярів. З цієї суми припадає: кругло 1500 міліонів на власний і 300 міліонів на чужий капітал.

Як бачимо, Стендерд Ойль працює переважно власним капіталом і може це й є головною причиною, чому вона легко пере- була крізу.

Між позиціями власного капіталу на перше місце вибивається »акційний капітал в руках« (цебто в руках керманичів підприємства, властивих його володарів) — 664 міліонів долярів. Між публікою є акцій на суму 334 міліонів долярів. Відносно незначні позиції в білянсі займають запасні і спеціяльні фонди.

В році 1936 обороти Ст. О. сильно збільшилися (мабуть через воєнні закупи Італії й інших воюючих держав). Зросли також ціни — отже піднеслися й зиски фірми. Подав **К.**

Про ціну вугля й дефіцити копалень. Впертий опір володарів копалень вугля в Польщі удержує ціни цього важного промислового сирівця й опалового матеріялу на такій висоті, яка гальмує розвиток промислу й піддержує дорожнечу життя. Перед громадянством оправдується ця політика тим, що, мовляв, навіть при тих цінах копальні приносять дефіцити. В році 1935 сума дефіцитів вуглевого промислу давала біля 10 міліонів зл. До теми цих дефіцитів пише варшавський »Дзєннік Популярни« так:

»Під рубрикою ,Коштів завідування' фіґурують в рахунках втрат і зисків величезні суми розходів, які спричинюють ,дефіцити' або щонайменше поважне зменшення доходів копалень.

Що таке ,кошти завідування'? Не є це видатки на удержання копалень в русі, бо ті видатки є окремо під назвою ,коштів експльоатації'. Не є це платні інжинерів, бо ці мають окрему рубрику (,технічний персонал'). Не є це торговельні кошти (продажі), бо ці фіґурують осібно. Що ж воно таке, ті ,кошти завідування'? Коротко кажучи, це є передовсім побори членів надзірних рад, дирекцій та инших упривілеєних високих урядовців. Число тих високогонорованих осіб дуже значне. В спілках вугляного промислу, на основі публікації державної Анкетової Комісії для досліду стану промислу, був в 1935 р. ось такий стан:

фірма	членів надз. рад і зарядів.	дирек-торів
Ґрупа Доннерсмарк	36	13
Гогенльоге	21	1
Плєсс	1	—
Шнайдер	17	5
Де Нойфліце	36	3
Кредіт-Інж.	13	7
Спільнота Інтересів	32	—
Гарріман	12	1
Скарбоферм	16	2
Инші великі	56	17
Разом	240	49

З перечислених тут фірм Скарбоферм і Спільнота Інтересів це державні підприємства, инші — приватні. Разом цей список обіймає кругло 300 осіб, національности в більшости німецької, почасти французької, американської. Це переважно члени відомих родин вуглевої аристократії. Є там одначе й польські родові призвища. Є двох ґрафів Потоцьких, Павло кн. Сапіга, ґр. Коморовскі; є голова Лєвіятана п. Вежбіцкі; є політики: б. амбасадор Тит Филипович, »направяч« Хмєлєвскі, відомий діяч п. Голиньскі, »ендек« Вольни, комендант союзу шлеських повстанців п. Вітчак і т. д. Разом є 40 родів щасливців, що обсіли вуглеві фірми.

Члени »надзірних рад« акційних спілок побирають за свої чинности горендальні дієти і презенційні марки (від засідань). Сума »коштів завідування« в білянсах вуглевого промислу виносить кругло 30 міліонів злотих.

Це є квота тричі більша, як виказані формальні дефіцити всіх вуглевих фірм. Ясно отже, що дефіцити копалень є фіктивні, вмисне конструовані для укриття зисків — які присвоюють собі керманичі підприємств під ріжними видами.

Не треба забувати, що власники акцій підприємств (ними є по більшости ті ж самі люди з надзірних рад і дирекцій) побирають ще дивіденди від акцій. Вони ж окрім того є часто вірителями своїх фірм, з титулу уділених цим фірмам кредитів (часто це є кредити з непіднятих тантієм та инших гонорарів). Титулом відсотків від цих кредитів вони пібрали в 1935 році 20 міліонів злотих.

Разом з повищими »коштами завідування« це робить 50 міліонів злотих. Очевидно, що при такому помпуванні живої крови з підприємств вони можуть формально виказувати дефіцити.

Перечисливши на 300 осіб лише першу рубрику, 30 міліонів злотих, дістанемо квоту 100.000 зл. як пересічний річний дохід одного члена надзірних рад і дирекцій. Коли би взяти лише половину з того, припустивши, що друга половина була зужита на якісь инші, не особові, видатки на завідування, дістанемо квоту 50.000 зл. пересічного річного доходу названої ґрупи людей.

При таких доходах — функція члена надз. ради в акційній спілці дуже проста. Про це писав орґан

б. міністра Матушевского »Політика Господарча«:

»Хто був членом якої небудь надзірної ради, той знає добре, що рада попросту нічого не робить. Дирекція предкладає свої внесення, а рада з правила без глибшого входу в справу внесення ті приймає. В практиці надзірна рада це чисто паперовий орґан, а членство в ній є синекурою«*).

Відома річ, що в нечисленних сферах керманичів капіталістичного світу одна особа лучить в своїх руках з правила по кілька, або й по кільканацять посад в ріжних надзірних радах.

Не даремно найзаможніші люди Польщі рекрутуються із західних промислових округів. (Осіб, що виказали річного доходу понад 80 тисяч злотих, було в Польщі в 1935 році 1334. З того 298 осіб припадає на Шлеськ і Келєцьке воєвідство).

Булоби дуже повчаюче, якби яккийсь авторитетний орґан прослідив ґрунтовно відносини в усіх ділянках картельної господарки. Тоді показалобися, на скільки виявився успішним відомий декрет президента проти надмірно високих платень, та яку участь у надмірних доходах мають ті особи, що в тій чи іншій формі мають вплив на публичні справи.

Не так бо давно тому, як ми читали у часописах про подорожні дієти одного достойника з Ходорова у висоті 400 зл (чотириста зл.) денно.

Продукція шкір в Польщі. На терені корінної Польщі найстаршим осередком гарбарського промислу є місто Радом. У 18-ому і 19-ому столітті ним тут займалися Німці, передаючи з роду в рід і варстати і виробничі тайни (рецепти). Пізніше увійшли в цей промисл Жиди і нині вони в ньому переважають. Найбільшою фабрикою, опертою на польських капіталах є гарбарня »Новосць«, з якою стоїть у сталих торговельних взаєминах союз »Сполем«, відбираючи річно на 60.000 зл. товару. Гарбарня »Новосць« виробляє підошвові шкіри (крупони). Мягкі шкіри, верхові, робить інша польська фірма п. н. »Шнит« (»Сполем« 10. XI. 1936).

*) Посадою без праці. — Ред.

Волинська Хліборобська Палата. Луцька »Українська Нива« реферує про звідомлення волинської »Рільничої Палати« з її діяльности за 1935/36 рік. Реферат є критичний.

Зі звідомлення дізнаємося м. і., що рільнича палата »виробила плян сітки збожевих (?) маґазинів у районах, що мають найбільше збожових лишків та відповідні комунікаційні умови«.

У ділянці молочарства »опрацьовано сітку, що закреслює відповідний район праці для молочарень існуючих і для тих, що мають повстати. У цьому пляні взято під увагу потреби та господарські умови цих районів (тут »Укр. Нива« зазначує: »що це не зовсім так, доказує історія з українською молочарнею в Княгинінку«).

Далі йде мова про ріжні пляни на майбутнє, а з доконаних робіт є згадка про орґанізацію збуту овочів, збуту худоби, безрогих і дробу. Палата вела свою роботу через прибудівки: „Przysposobienie Rolnicze, Koła gospodyń wiejskich, Kółka rolnicze i Kółka młodzieży wiejskiej„. Не названо ані одної української орґанізації, навіть »Просвітянських Хат«. У звідомленні Р. П. подано, що ті ріжні »Кола« і »Кулка«, які вона підпирає, обєднують разом 2—3 проц. всього сільського населення. На одного зорґанізованого хлібороба, члена названих орґанізацій, видає Р. П. пересічно 35 зл. річно у формі ріжних чинитьб.

(Треба думати, що названі, а так обильно підпирані орґанізації обєднують хіба одних тільки осадників на волинській землі).

»Укр. Нива« нагадує, що в управі палати на 7 членів є всього 1 українець. У Раді, на всіх 49 членів, є лише 13 українців самих, мало відомих селян. На загальне число 69 службовців Палати є всього 3 українців і то на дуже підрядних ролях. »У. Н.« невдоволена, що в Палаті немає нікого з »українського проводу«, під яким, треба думати, вона розуміє мабуть свою ґрупу.

Каси безпроцентового кредиту для ремісників. Анальоґічно до жидівських кас безпроцентового кредиту польські круги зорґанізували низку подібних кас »для християнських ремісників«. В грудні м. р. відбувся у Варшаві зїзд представників і прихильників тих кас. На зїзді ухвалено: оснувати союз кас безпроцентового кредиту, обєднуючи в ньому і ремісничі і купецькі каси цього характеру. Там де це можливе, ухвалено основувати каси ще більше специяльного типу (»бранжеві«). Де ремісництво менше численне, там ухвалено основувати мішані, ремісничо-купецькі каси.

Обрано тимчасову начальну раду кас безпроцентового кредиту.

На жаль — у часописних інформаціях не подано, кілько нині існує »християнських кас безпроцентового кредиту«, якими вони оперують капталами та звідкіля їх беруть.

Акція віддовження самоуправних тіл. Центральна комісія для справ віддовження самоврядних тіл на свойому 72-ому засіданні в початку грудня 1936 устійнила остаточно пільги в сплаті довгів самоуправних тіл до держави. Комісія признала пільги для 590 тіл, в тім є 158 повітових самоуправ, 46 виділених і 383 невиділених міст, 3 міжкомунальні союзи.

Комісія має ще полагодити другу частину зобовязань: до приватних вірителів.

На яких основах відбудеться віддовження, які будуть відсотки і рати при сплатах — про це ще не оголошено блищих даних.

Плян воєнної господарки в Злучених Державах. Для 10. грудня уряд З. Д. подав до відома мобілізаційний плян господарства держави на випадок війни. Воєнна орґанізація американського господарського життя буде полягати м. и. на підпиранню продукції сирівців, потрібних в разі війни, на веденні статистики запотребування засадничих матеріялів.

З пляном мобілізації господарства звязаний теж проєкт закона, на основі якого влада матиме на випадок війни право реквірувати не лише предмети й товари, але й послуги. Він матиме також право стислої контролі цін, важніших товарів а в разі потреби зможе їх сам призначати.

СЕРЕД КНИГ

Е. Храпливий: »Сільське господарство галицько-волинських земель«. Львів 1936. Накладом фонду »Учітеся брати мої«. Стор. 348 16-тки. 229 статистичних таблиць, 17 діяґрам, 3 мапи.

Рахуючися з цим — правда невеселим — фактом, що український народ все ще, на які 90 проц., нарід сільський, нарід рільників, або рільного пролєтаріяту — маємо в цій книжці образ господарки більшости нашого народу.

Правда, автор не обхопив усіх ділянок нашої сільської економіки; дав, покищо, образ п р о д у к ц і ї галицько-волинського села. Після короткого вступу, в якому подані відомости з ґеоґрафії та етнольоґії українських земель, що опинилися під Польщею, — перед нашими очима пересуваються статистичні таблиці й дотепно складені діяґрами про: управу всіх родів збіж, пашних ростин, городини і садовини, промислових культур, про годівлю всіх родів великих і малих господарських тварин, про лісове господарство галицько-волинських земель. Скрізь подаються можливо подрібні дані про окремі воєвідства (даних після повітів польська статистика не публікує, зрештою тоді книжка мусілаби бути вдвоє грубшою). Правда, сама ця обставина, що дані є після воєвідств, а межі воєвідств не покриваються з границями української етноґрафічної території, приневолюють зробити деяке заокруглення рахунку. Автор розвязує це питання в можливо доцільний спосіб: подає повні дані за воєвідства Львів, Тернопіль, Станиславів, Волинь, при

чому Лемківщина пропадає за рахунок західних повітів Львівщини, які є польські; з люблинського воєвідства, за рахунок Холмщини, він бере третину абсолютних даних. В той спосіб в книжці обговорюється територія що обіймає кругло 138.000 км², отже небагато понад те, що принято вважати обємом укр. етноґрафічної території в Польщі. Отже дані, що подані в книжці, хоч очевидно не можуть вважатися цілком точними, є приблизно правильні, що автор сам зазначує.

Автор працьовито й совісно зібрав й використав усе, що можна було з офіційних публікацій польських статистичних установ: річники і квартальники Гол. Статистичного Уряду, окремі розвідки на спеціяльні теми, так, що його книжка це солідний інформатор про хліборобську продукцію на нашій території. Часто сягає порівнанням до передвоєнних відносин, особливо коли розходиться про ріжні переміни (прим. в годівлі коней, овець); не його вина, що відносно Волині й Полісся трудно мати докладні дані з передвоєнної доби, так як під Польщу перейшли тільки частини відповідних російських адміністраційних одиниць, отже і статистичні дати за ті області мусять носити лише приблизний характер.

Автор, як аґроном по званню, чується в цій книжці »в своїм сосі«; він не вдоволяється наведенням сухих цифер статистичного уряду, вчить їх читати, додаючи скрізь фахові завваги з ділянки суспільної аґрономії: про наші недомагання й можливости в ділянці продукції збіж чи окопових, про перетяження деяких районів годівлею коней, а недостачі поголівля корів, про досягнення нашої контролі вжиткововости худоби (молочности), про наші можливости в ділянці цукроварства і т. д.

Працю Е. Храпливого треба привитати як першу частину більшого дослідчого труду, якому на імя повинно бути: С у ч а с н е у к р а ї н с ь к е с е л о. За цим оглядом продукційних відносин треба би опрацювати дальші партії: відносини обміну товарами і продуктами, кредит, лихва і боротьба з нею, бюджети українських селян, сільські заробітки й безробіття, податки, оплати й подібні тягарі, санітарно-гігієнічні відносини на українському селі, проблема упромисловлення села, вплив крізи на село, вплив кооперації на село.

В нормальних умовинах таку всесторонню моноґрафію про стан сучасного українського села повинно видати Наукове Товариство ім. Шевченка. На жаль — це безнадійна річ, коли навіть праця Е. Храпливого, хоч була реферована на економічно-статистичній секції Н. Т. Ш. — мусіла собі шукати притулку в іншій установі і то в серії популярних видань, хоч сама вона носить характер більш спеціяльно-науковий.

Книжку інж. Е. Храпливого мусітиме нераз розгортати кожний кооператор, аґроном, взагалі кожний, хто працює над господарським піднесенням села.

Мова книжки гарна, видно добру руку редактора, коректа бездоганна. Всеж таки, чи не за багато радикалізму в таких мовних і правописних новизнах, і як прим. споживок зам. спожиття, квасоля замісць фасоля, довідок зам. дослід, верстат зам. варстат, птаство зам. пташня?

Кілька побажань маємо — хоч і запізних.

У вступній частині, де мова про населення, чується брак порівнання з другими пол. воєвідствами і іншими краями густоти сільського населення на одиницю р і л ь н и ч о ї п л о щ і (це потрібне нераз для поборювання арґументу, що у нас мовляв, нема аґрарного перенаселення). — При виказі посілости союзів публ. права не від речі булоби подати подрібні дані, скільки припадає на громади і мертву руку та які зміни.

К. Коберський.

Інж. Іван Прокопів — »Алькоголізм і народнє господарство«. Видання Українського Протиалькогольного Товариства »Відродження« у Львові, ч. 25, Львів 1936, 40 стор. 16⁰.

Обговорюючи питання алькоголізму й нікотинізму, автор опрацьовує найновіші статистичні дані Польщі, подає характеристику алькогольного промислу, наводить цифри продукції й споживання алькоголю та тютюну. Головну увагу звернено на українську територію в Польщі. Споживання алькоголю й тютюну ілюструють багаті діяґрами, мапи та статистичні зіставлення. Населення українських земель пє й курить менше від населення західньої частини Польщі, бо воно менше заробляє, одначе, мимо нужденних заробітків Українці в Польщі всетаки видають на алькоголь 44 міліонів зол. річно а на курення тютюну — 70 міліонів, або разом 114 міліонів зол. річно! Книжка інж. Івана Прокопова цікава не лише для абстинентів, але перш за все для дотеперішніх ворогів тверезости, культурно-освітніх діячів та наших кооператорів - економістів. Книжка написана приступно, має популярно-науковий характер й тому надається до масового поширення. Її не сміє ніде забракнути! Кому дорога доля рідного народу, мусить цю книжку набути й прочитати! Ціна книжки 40 сот. Замовляти: Т-во »Відродження«, Львів, вул. Чарнецького ч. 25.

З ПРЕСИ І ЖИТТЯ

НЕ ДІЖДАЛИСЯ СПРОСТУВАННЯ.

Преса донесла, що у Львові перестав виходити тижневик »Голос Нації«, орґан одної української політичної ґрупи. Справа ця інтересує нас остільки, що свого часу, літом 1936 р. (в 10. числі) цей часопис пустив у світ статтю, якою болючо скривдив наш журнал і його начального редактора. А саме у згаданій статті було подано, буцім то »Кооперативна Республика« своєю рецензією з липня 1935 р. на орґан станиславівської ґімназійної молоді »Світ перед нами« спричинила була... закриття цього орґану дирекцією ґімназії, виделення з ґімназії його редактора, а навіть у звязку з цим арештування якоїсь иншої, неназваної людини. Цих усіх негромадських вчинків мала »Кооп. Республика« допуститися тим чином, що звернула увагу на досить претенсійний, а навіть крикливий тон передовички названого журнальчика; не згадано одначе у »Голосі Нації«, що, позатим, ми з признанням видвигнули всі инші статті журналу, особливо ті, які будили конструктивну громадську думку (статейку про кооперацію, про Шевченка, про спорт, про алькоголізм і т. д.). Наші ваги були написані в тоні прихильної товариської поради; вони були подиктовані журою за правильне виховання нашої молодої інтеліґенції.

Одначе часопис »Голос Нації« представив нашу рецензійку малощо не як донос до властей за протизаконну пропаґанду! Очевидно, ми, заскочені таким замітом, постаралися провірити на місци в Станиславові стан річи. Показалося, що: 1. журнальчик був дійсно припинений дирекцією ґмназії, але ще на місяць перед виходом дотичної »Кооп. Республики« і то припинено його не за його зміст, а в звязку з иншою зовсім справою; 2. Припинення журнальчика й видалення зі школи його редактора наступило в наслідок ревізії в нього і найдення нецензурних видань, зрештою навіть не »націоналістичних«; 3. арештована стороння людина (п. Шавель) не мала ніякого відношення ні до журнальчика »Світ перед нами«, ні до його редактора; арештовано її під замітом звичайних кримінальних проступків; 4. згаданий ґімназист, редактор журнальчика зовсім не просив редакторів »Голосу

Нації« о оборону своєї особи перед »Кооп. Республикою«, а навпаки, був до краю обурений кривдячим нас виступом »Голосу Нації«, який, як показалося, був опертий на зовсім неправдивих інформаціях.

Зібравши ці всі відомости, ми вислали відповідне, згідне з вимогами закона, спростування до редакції »Голосу Нації« — вона його одначе не надрукувала.

Заки справа могла найти своє закінчення відповідною дорогою, »Голос Нації« перестав виходити, як подають »Українські Вісти« з дня 16. грудня 1936 р. — з причини сварки і навіть »виміни поличників« між його редакторами й видавцями.

Це значить, що наше спростування таки не дійде до неправильно поінформованих читачів »Голосу Нації«. Ця обставина приневолила нас забрати дещо місця в »Кооп. Республиці« для цієї справи. Може хоч цією дорогою дехто з б. читачів »Г. Н.« дізнається, як справа представлялася в дійсності.

Під заголовком: »Кооперативні наради«, ч. 46. »ГКЧ« за мин. рік містить статтю п. П. Миговича, яку в цілости передруковуємо, як таку, що подає богато цікавих деталів і річевих завваг до них.

»Хто їх тепер не робить? Кожний вид української кооперації скликує представників своєї підбудови і на таких нарадах установи інформують присутніх про свої осяги, про плян праці на найближчий час, про недомагання в орґанізації і под. На наради у Львові приїзджають представники із повітових міст, на кооперативні наради до повітових міст зїзджаються знову представники кооперативних установ із сіл.

Після рефератів на таких нарадах йде дискусія — часом дуже довга — й учасники розїзджаються до своїх місцевостей для дальшої буденної праці, щоби знову за три місяці або пів року приїхати на подібну нараду.

І так воно повтаряється, так мусить бути, бо кооперативний рух, це народній рух, якого робітники час до часу мусять обмінюватися своїми осягами, чи недомаганнями.

Не підлягає ніякому сумнівові, що кооперативні наради є конче потрібні і доки наш кооперативний рух буде спиратися на демократичних основах — кооперативні наради будуть і мусять відбуватися.

Та добачуємо в їх орґанізації одно недомагання. Річ у тому, що присутні на них мало, або й нічого не записують, а коли вже говорити про кооперативні наради, уладжувані Окружними кооперативними осередками, на котрі приходять представники сільських кооператив, то там, може один чи двох сільських кооператорів мають нотес чи зошит та олівець в руках та щось нотують. Решта ніби слухає, або вдає що слухає, в дійсности дрімає — а то буває, що й спить.

На цю ненормальність треба звертати на будуче увагу. І то звертати увагу присутним на кооперативних нарадах центральних установ — а ще більше представникам місцевих кооператив на нарадах у повітових містах. Особливо повинні ми вишколювати сільських кооперативних працівників, щоби вони на всі наради привчалися приносити собі записники і цікаві справи, що торкаються кооперативної праці, здобутків, недостач, побажань і под. можливо точно записували. Освітній стан сільських кооперативних працівників є уже на загал такий високий, що сміло цього від них можна і треба жадати. На що? — подумає дехто.

Тому, що сільський кооперативний робітник, вернувши із кооперативної наради з міста (або міський працівник із наради зі Львова), повинен і обовязаний здати звіт про те, що чув на нараді, — про справи, про які була там мова, своїм това-

ришам праці. Скажемо виразно: представники Окружних Осередків, які були присутні на якійсь краєвій кооперативній нараді, повинні сейчас по повороті зібрати усіх працівників кооперативного осередка і все, як найдокладніше — цілий перебіг рефератів і дискусії їм переповісти. Таке звідомлення з поїздки впливатиме виховуючо на працівників кооперативного осередка. Хтось замітить, що кооперативна преса подає звичайно звіт про хід таких нарад. Пресових звідомлень для кооперативних працівників абсолютно замало. Працівники цікавляться (а принайменше повинні) точним перебігом кооперативних нарад. Адже з таких нарад дуже часто приноситься прим. найновіші і найцікавіші статистичні дані що до членства в кооперації, про висоту уділового капіталу, резервових фондів, довжників, вірителів і чимало других цікавих справ. Такі речі мусять близько інтересувати людей, що чинно працюють у кооперації. Тому такі звідомлення із краєвих кооперативних нарад необхідні. А щоби їх добре і докладно переповісти, треба, щоби дотичний представник на нараді робив собі записки. Без записок такий інформативний звіт з поїздки буде зовсім нецікавий.

Ще більше треба вимагати таких звідомлень з поїздок сільських кооператорів. Ці представники по повороті з міста на село, повинні на засіданні Управи і Надзірної Ради переповісти, про що була на нараді розмова.

І тут знову замітимо, що без записок, хочби скорочених — таке звідомлення буде не займаюче. Члени, що такого звідомлення слухають, наберуть пересвідчення, що шкода на такі наради на будуче видаткуватися, бо їхній представник не вміє нічого цікавого сказати.

Тому всі представники, — сільські, чи міські, які беруть участь у якихнебудь кооперативних нарадах, повинні записувати собі можливо докладний хід рефератів та цікаві думки дискутантів.

Кооперативні працівники, що розпоряджають такими записками і користуються ними у своїх рефератах на місцях, стають цікавими для слухачів. Вони завше зуміють сказати своїм слухачам щось нового, щось цікавого-займаючого. А прецінь наша кооперація у своїх осягах є інтересна — і члени та взагалі слухачі слухають радо про такі справи.

Отже від тепер слідкуймо, щоби на всіх кооперативних нарадах усі слухачі робили собі записки.

На ще одну справу треба звернути увагу. Кооперативні наради відбуваються звичайно у невеликих салях, часто при значній кількости присутних. Слухачі денервуються довшим сидженням на нарадах і несамовито курять, а наради тривають часто по кілька годин. Курять нервово папіроску за папіроскою. Повстає на салі туман диму, такого густого, що просто за очі щіпає — все одно курців і некурців. Кооперативна нарада у таких димах робиться неповажною. Адже на нарадах є богато некурців і для тих висидіти й вислухати цілий хід нарад у димах, це одно страхіття. Але й курці по паругодинному сидженні в такій атмосфері почувають завороти голови і не можуть вже так інтенсивно думати, як треба.

Тому проводи кооперативних нарад повинні з уряду заборонити на салі курити. Хто хоче курити — нехай собі вийде. (Так є на всіх нарадах в европейських країнах). Впрочім не треба виходити, бо дві-три години до найближчої перерви може кожний курець видержати.

В той спосіб на салі буде свіжий воздух, слухачі не будуть перемучуватися ані нервуватися і ціла нарада матиме поважний характер, як кооперативним нарадам пристоїть.

Так отже відтепер вводимо на кооперативних нарадах дві новости: записуємо і не куримо.

П. Мигович.

Високі курси суспільної аґрономії в Подєбрадах

Дня 17-го жовтня 1936 року Сенат Українського Технічно-Господарського Інституту позаочного навчання (УТГІ) в Подєбрадах ухвалив негайно урухомити Високі Курси Суспільної Аґрономії, на які будуть приймати в характері дійсних студентів лише осіб, що закінчили високі та середні сільсько-господарські школи, — решту осіб — лише в характері »вільних курсантів« — без видачі їм свідоцтва про закінчення курсу.

Курси суспільної аґрономії мають своїм завданням дати можливість діячам та працівникам ріжних галузей суспільної аґрономічної праці поповнити свої знання, а також поглибити та усвідомити методику суспільної аґрономії, як спеціяльної роботи над поліпшенням масового сільського господарства. Разом із тим цими курсами мається на увазі задовольнити потребу діячів суспільної аґрономії у фаховім порадництві.

З огляду на такі завдання курси ці розраховані в першу чергу на таких клієнтів, що мають уже попередню високу аґрономічну освіту, або своєю загальною підготовкою та умовим розвитком дорівнюються таким освітнім вимогам.

Система курсів суспільної аґрономії виходить з тієї основної передпосилки, що студенти вже ознайомлені зі суспільною аґрономією, як окремим предметом, теоретично й практично. Тому вона не ставить собі метою послідовне знайомство зі суспільною аґрономією та окремими її галузями в такому вигляді, як це мусить бути в академічному курсі. Програма цих курсів навязує поперед усього до реальних обставин практичної діяльности аґрономічного працівника. Вона старається відповісти на ті питання, що повстають при приложенню до дійсного життя теоретичних засад суспільної аґрономії; поможе кожному з тих працівників уложити конкретну програму праці та систему аґрономічних заходів на відведеному йому полі діяльности.

Кожному аґрономічному робітникові за теперішнього розвитку суспільної аґрономії доводиться виступати: а) в ролі вчителя та проґаґатора нових метод господарювання, який повинен розуміти своїх слухачів, знати, як можна і треба на них впливати та володіти технічними засобами для здійснення цього впливу. Для переборення перешкод в цьому напрямі йому необхідно визнаватися у тих спеціяльних побутових та соціяльних чинниках, що затримують доступ до масового господарства, нових думок про поступове господарювання; б) другим, неменш важливим, завданням спеціяльного аґронома є орґанізаційна праця, де він виступає в ролі дорадника окремих господарських підприємств, їх керівника та провідника й будівничого ріжних товариських господарських інституцій. Тож йому, окрім щойно згаданих умов суспільного та побутового порядку, загальних способів пропаґанди та аґітації, треба опанувати спеціяльні, додаткові відомості та способи орґанізації як цілого дрібного господарства, так і окремих його галузей. Разом із тим в організаційній роботі суспільному аґрономові постійно доводиться стикатись з вимогами »найдоцільнішого« (в умоавх селянського господарства), обчислення продуктивности його, себто організації в ньому рахівництва; в) нарешті третім постійним завданням суспільного аґронома є робота дослідника місцевого господарства, що має дати наукове обґрунтування його діяльності. Знову таки й тут, в додаток до підготовки, що її має кожний аґрономічний діяч, приходять потреби спеціяльного, практичного порядку щодо способів вивчення району діяльности, складання програм праці, реєстрації її та обчислення її видайности.

Відповідно до зазначених завдань, що мають свій ґрунт у практичній, безпосередній праці суспільного аґронома й що постійно повстають перед ним у дійсності, уложена програма курсів суспільної аґрономії. Вона відповідає на всі ті

занятя й допоможе вирішити ті з них, які ніяка програма передбачити не може.

Вона представляє собою цикль розділів окремих наук, що звязані одною ідеєю та в свойому змісті підпорядковані спільному завданню всебічно висвітлити діяльність суспільного аґронома.

Зважаючи на те, що головний склад студентів курсу мають творити аґрономічні діячі з Галичини та Волині, лектори курсів у своїх лекціях користуватимуться переважно матеріялом з господарства та громадського життя цих країв.

Щодо способу викладу окремих тем лекторами, то він має бути точний та конспективний з перенесенням всіх необхідних детайлів до покажчиків літератури. Це надасть збірнику лекцій (підручникам) курсів характеру довідкової (настольної) книги.

Підручники відповідно до двох частин курсів, яких намічено тринадцять, творитимуть два томи (частини): частина І. — »Підстави та загальна методика праці суспільної аґрономії« — 26 лекцій (208 стор. 4^{0}). До написання цієї частини запрошено вісім фахівців з краю та з еміґрації. Частина II, — двадцять окремих малих курсів у спільній обгортці під загальною назвою: »Спеціяльна методика праці суспільної аґрономії« — 34 лекції (272 стор. 4^{0}). До написання цієї частини запрошено дальших 10 фахівців.

Разом підручники цих курсів мають складатися з 60 лекцій (біля 480 стор. 4^{0}), або 60 аркушів друку. Всіх авторів має бути вісімнадцять.

Не дивлячись на розміри цієї праці та великі видатки на її технічне переведення, оплата призначена дуже поміркована. Такса за навчання (з підручниками) — 175 Кч., самі підручники (без навчання й порад) — 125 Кч. Якщо взяти під увагу девалюацію чеської валюти та зміст викладів, то доводиться признати ці оплати дуже низькими. До того ж адміністрація УТГІ дозволила вплачувати належитості за курси суспільної аґрономії ратами.

Наприкінці треба зазначити, що ця культурна акція УТГІ може мати значіння не лише для самих аґрономів та суспільних аґрономічних діячів. Справа в тому, що методи праці в інших ділянках громадської діяльности, як от: діячів »Просвіт«, кооператорів, діячок жіночого руху, священиків, лікарів, адвокатів, тощо, — в багатьох рисах подібні до метод праці суспільного аґронома; — лише в суспільній аґрономії ці методи більш розроблені, випробовані й систематизовані, ніж в інших ділянках громадської праці (за виключенням ділянки педагогіки та дидактики).

Тому належить з цілою щирістю привитати цю нову акцію УТГІ. Українська інтеліґенція повинна ближче зазнайомитися з нею.

Проспекти висилає УТГІ та Т-во »Сільський Господар« у Львові (Ринок 10. II пов.). На ширші інформації — прикладати міжнародній поштовий купон. Адреса:

Святкуйте без алькоголю! Тільки тверезі й ощадні свята можуть бути щасливі й веселі! Проганяйте отруту зі святочного стола! Хати Ваші хай будуть вільні від тютюневого чаду й алькогольного похміпля! Алькоголь і тютюн нищать здоровля й руйнують майно! Вони наші вороги й ми не дозволимо їм нарушити святість Різдвяних Днів!